

Hrabětová, Irena

Poznámky

In: Hrabětová, Irena. *Erbovní pověsti v českých spisech Bartoloměje Paprockého z Hlohol*. Vyd. 1. V Brně: Masarykova univerzita, c1992, pp. 137-151

ISBN 8021005424

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/122584>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

POZNÁMKY

PŘEDMLUVA

1. České příručky heraldiky navazují na Paprockého, s jehož údaji se musely kriticky vyrovnat. Viz Kolář M., Sedláček A., Českomoravská heraldika, I., II. Nejnověji o Paprockém jako heraldikovi a genealogovi ve skriptech Krejčíková J., Krejčík T., Základy heraldiky, s. 176—177; tam uvedena i další literatura. Z polských prací nejnověji hodnotí Paprockého Dworzaczek W., Genealogia, s. 109n. a Kuczyński S. K., Niektóre zagadnienia, s. 40; v poslední práci vznesen požadavek nového kritického studia Paprockého děl i erbovních pověstí (s. 37). O výzdobě Paprockého děl naposled psal Spurný F., Willenbergovy veduty.
2. Historiografické prameny užité v Diadochu shrnul Šimák J. V., České dějiny u Paprockého. Bohatě využil Paprockého údajů Sedláček A. v díle Hradý I.—XV. Rozbor diplomatických pramenů provedl též v člancích Listy ze ztracených archivů a Úvahy o Zrcadle. O epigrafických pramenech pojednává Štroblíková A., Epigrafické památky.
3. Jen velmi stručně pojednávají o Paprockém kompedia jako Kutnar F., Přehledné dějiny, s. 61; Hrabák a kol., Dějiny české literatury I., s. 345. Paprocký bývá často srovnáván s V. Březanem a hodnocení vychází v jeho neprospěch. Při tom se nepřihlíží k rozsahu a zaměření práce obou autorů. Březan zpracovával historii jednoho rodu a ve své době; tam, kde musel jít dále do minulosti, neliší se jeho metoda od Paprockého, a ani on neváhá využít pověstí. K tomu viz Pánek J., Poslední Rožmberkové, s. 664; též, Historický spis, s. 443n, tam i další literatura. Příznivěji hodnotí Paprockého Válka J., Stavovská Morava, s. 188—189. O podílu Paprockého na polské historiografické produkci 16. století psal u nás Hejl F., Kapitoly, s. 30—31.
4. Jde o práce z 19. století: Anonym v Lumíru 1853, Menčík F., České erbovní pověsti a Sedláček A., Sbíрка.
5. Viz Cetwiński M., Derwich M., Herby.

1. KAPITOLA

1. Např. Krzyżanowski J., Dwaj poeci emigranci w. XVI, s. 332n.; též, Romans, s. 245n.; Michałowska T., Między poezją, passim.
2. Krejčí K., Bartoloměj Paprocký. Podstatná část monografie vyšla i v polském překladu in: Krejčí K., Wybrane studia slawistyczne, Warszawa 1972. Z pozdějších autorů věnují Paprockému větší pozornost Kopecký M., Pokrokové tendence, pass.; Petru E., Vzrušující skutečnost, pass.; též, O válce turecké, s. 7—22; Kolář J., Zápisky. V Polsku nejnověji Dworzaczek W., Paprocki Bartłomiej, in: Polski Słownik Biograficzny, T. 25, Wrocław-Warszawa-Kraków 1980, s. 177—180.
3. Krejčí K., Bartoloměj Paprocký, s. 23.
4. Viz Šimák J. V., České dějiny u Paprockého.

5. Zejména J. Válka, Stavovská společnost, s. 188—189, oceňuje jeho zakladatelský čin při zpracování dějin Moravy jako určitého celku a střizlivě posuzuje jeho možnosti. F. Hejl, Kapitoly, s. 30—31, zvláště ocenil jeho erudici jako heraldika. Toto nové hodnocení Paprockého se projevuje i v úvodu E. Petru k edici O válce turecké. Také v Polsku si cení Paprockého spisy jako pramen pro 16. století a bohatě je využívají.
6. Přehled o této produkci uvádí Zíbrt Č., Bibliografie české historie II, Praha 1902, s. 758—780. Literární stránku hodnotí Kolár J., Jiráskův Horymír a Brunčvík a jejich předlohy, s. 592n.
7. Erbovní pověsti české i moravské, I.—XXX., Lumír 4, 1853, s. 12—13, 37—40, 60—61, 346—373, 394—397.
8. Menčík F., České pověsti erbovní, Světozor 22, 1888, I.—VIII., s. 54, 67, 90, 107—109, 118—119, 139—141, 171, 183.
9. Kraszewski J. I., Poezja szlachecka. Legendy herbowe. In: Gawędy o literaturze i sztuce, Lwów 1857, 1866, s. 253—339.
10. Sedláček A., Sbirka pověstí historických I.—V. Erbovní pověsti jsou zařazeny ve všech oddělech, zejména ve IV., nazvaném Věvec erbovních pověstí ze 16. století.
11. Bartoloměj Paprocký z Hlohov, Zrcadlo Čech a Moravy, vyd. J. Polišenský, Praha 1941; doslov o autorovi napsal K. Krejčí.
12. Historické pověsti lidu českého. Sebral a upravil A. Sedláček. Doslov napsal vydavatel R. Lužný, s. 343—346.
13. Viz Lidová kultura, kap. VI., s. 269—277 a kap. XI., s. 591—592, 615; Leščák-Sirovátka, Folklor, s. 180, 190, 192; Röhrich L., Sage, s. 3—4; Lüthi M., Volksmärchen u. Volkssage; Propp, V. J., Principy klassifikacii, s. 153.
14. Čistov, K. V., Russkije legendy, s. 234, cit. podle Šrámková M., Místní a historické pověsti, s. 63; Leščák-Sirovátka, Folklor, s. 186.
15. Leščák-Sirovátka, Folklor, s. 181—183; Kolár J., K podobám epičnosti, s. 65n.
16. Kapeluš H., Heslo Podanie, Literatura polska, s. 183; Klímová-Rychnová, D., Příprava katalogu, s. 443, srov. definici pověsti v Riegrově slovníku naučném, sv. 6, s. 447; Sokolova V. K., Russkie istoričeskije predania, s. 248—250, 285—287.
17. Klímová-Rychnová, D., Příprava katalogu, s. 444; Leščák—Sirovátka, Folklor, s. 186; podobný názor mají i badatelé polští (viz Słownik Folkloru, heslo Podanie) a sovětská (Literaturnyj enciklopedičeskij slovar, heslo Predanie, s. 303); Azbielev S. N., Otnošenja predania, s. 5n; Hajduk-Nijakowska J., Temat śpiącego wojska, s. 5—55, podává přehled vývoje názorů na chápání pověsti v širokém mezinárodním kontextu; širší chápání pověsti viz Röhrich L., Sage, s. 14n.
18. Přehled názorů a příslušné literatury podávají Sirovátka O., Česká lidová slovesnost, s. 3—18; Leščák—Sirovátka, Folklor, s. 20—89; Krawczyk-Wasilewska V., Współczesna wiedza, s. 87—104.
19. Leščák—Sirovátka, Folklor, s. 69—71, 75—82; Krawczyk—Wasilewska V., s. 10—11, 18, 21—22 aj.
20. Viz Klímová-Rychnová D., Příprava katalogu; Gašparíková V., K problematice internetnického katalogu; Azbelev M. G., Problemy meždunarodnoj sistemacizacii; Simonides D., Volkserzählung.
21. Z obsáhlé produkce např. Sokolova V. K., Russkije istoričeskije predanija; Sb. Problemy folkloru; Žirmundskij V. N., Narodnyj geroičeskij epos; Sb. Etničeskaja istorija i folklor; Judin J. I., Tradicii folklorного myšlenja; Steblin—Kamenskij M. J., Mýtus a jeho svět; Powierski J., O folklorze jako o źródle; Kwaśniewski K., Społeczne rodowody bohaterów; Budzyk K., Średniowieczne i renesansowe tradycje; Dorson R. M., Tradycja ustna; Röhrich L., Erzählungen; Röhrich L., Sage, s. 47—55.
22. Např. Steblin—Kamenskij M. I., Svět islandských ság; Gurevič A. J., Problemy srednevěkoj kultury; Cornej P., Tajemství českých kronik; Graus F., Die Herrschersagen; Tymieniecki K., Legendy i spór; Geremek B., Fabuła; Banaszkievicz J., Podanie o Piaście; Maur E., Chodové.
23. Starší práce viz Lidová kultura, novější Leščák—Sirovátka, Folklor; Z našeho

- hledisko jsou významné edice a přehledy starých folklórních látek jako: Dvořák K., *Soupis staročeským exempli*; Dvořák K., *Nejstarší české pohádky*; Til-
le V., *Soupis českých pohádek*. O pověstech z různých hledisek pojednávají Ne-
jedlý Z., *Staré pověsti*; Karbusický V., *Nejstarší české pověsti*; Melicherčík A.,
Jánošíkovská tradice; Komorovský J., *Král Matej Korvín*; Kramařík J., *Ko-
zina a Lomikar*; Kramařík J., *Klasifikace látek*; Kosová M., *Předpoklady histo-
rickej povesti*; Šrámková M., *Místní a historické pověsti*; Klímová D., *K součas-
nému stavu*; Klímová D., *K otázkám formy*; Sirovátka O., *Dějiny a lidové po-
dání*; Sirovátka O., *K interpretaci*; Šalanda B., *Folklórní epika*.
24. Uspokojivá definice postihující podstatu tohoto typu pověsti u nás neexistuje,
nedefinoval ji ani A. Sedláček. V Polsku najdeme stručná pojednání o erbovní
pověsti v literárních slovnících a encyklopediích: Sierotwiński S., *Słownik ter-
minów literackich*, s. 129, heslo *Legenda herbowa*; *Słownik folkloru*, heslo *Le-
genda herbowe*.
25. Viz Zenger, Z. M., *Česká heraldika*, s. 21.
26. Krejčíková—Krejčík, *Základy*, s. 17n; Kojko J., *Sredniowieczne herby*; Szymań-
ski J., *Nauki pomocnicze*, s. 663—709.
27. Základní údaje uvádí Z. Kristen v poznámkách k edici, viz Havránek B., Daň-
helka J., *Nejstarší česká rýmovaná kronika*. Z dalších prací uvádíme význam-
nější: Jeřábek M., *Rozbor*; Flajšhans V., *Česká kronika*; Ryneš V., *Česká erbovní
pověst*; Skutil J., *Česká erbovní pověst*; Skutil J., *Genealogické tradice*. V Pol-
sku vyšla nedávno práce zařazující erbovní pověsti této kroniky do širšího kul-
turního kontextu: Gordziejewski A., *Heraldyczna symbolika literacka*. O pověs-
tech v Hájkově kronice pojednává rozsáhlý úvod vydavatelův: Flajšhans V.,
Václava Hájka *Kronika česká I*, kde uvedena i významná starší literatura. Nej-
nověji věnoval řadu studií Hájkově kronice J. Kolár.
28. Viz Mirvaldová H., *Povídka o Bruncvíkovi*; Kolár J., *Jiráskův Horymír*; Sku-
til J., *Brněnský rukopis*; Kolárova stať má značný metodický význam literárně
teoretický, neboť se dotýká mj. i erbovních pověstí u Paprockého. Ze starších li-
terárně-folklórních prací je erbovní pověst jako zvláštní kategorie uvedena
v knize: Böckel O., *Die deutsche Volkssage*, s. 60—62, autor však nejde za pou-
hé konstatování její existence a ukázky.
29. Většina heraldických příruček se o erbovních a genealogických pověstech ne-
zmiňuje. Výjimkou jsou publikace: Krejčíková—Krejčík, *Základy*, s. 214; Szy-
mański J., *Nauki*, s. 393n; Gall F., *Österreichische Wappenkunde*, kap. X., s. 417
—421. V Polsku Kuczyński S. K. v stati *Niektóre zagadnienia wytycił program
studia powieści a symboliki erbów*. Otázky erbovní symboliky, přestože se jim
dostalo větší pozornosti, nejsou rovněž zcela jasné. Dotýkají se jich autoři všech
heraldických kompedií, ale zvláště se jim věnují: Palivec V., *Heraldická symbo-
lika*; Skutil J., *Nejstarší česká lyrická báseň*; Gründel P., *Wappensymbolik*.
O českém znaku viz Petrůň J., *Český znak*; o znacích rakouských zemí Gall F.,
Wappenkunde, s. 122—163; o polských Szymański J., *Nauki*, s. 672—674; všude
uvedena příslušná literatura.
30. Le Goff J., *Le Roy Ladurie E., Mélusine maternelle et defricheuse*. Látka o Me-
luzině má již velmi obsáhlou literaturu, citované práce jsou završením tohoto
bádání.
31. Viz Friedberg M., *Klejnoty Długoszowe*; Okolski S., *Orbis Polonus*, Kraków 1641
—1645; Potocki W., *Poczet herbów*, Kraków 1696; Niesiecki K., *Korona Polska*,
Kraków 1728—1744; 2. vyd. jako *Herbarz Szlachty Polskiej*, Leipzig 1839—1845.
32. Kraszewski I. J., *Poezja szlachecka*; k tomu v tisku moje stať J. I. Kraszewski
a historická pověst, *Sborník referátů ze IV. konference českosl. polonistů*, Praha
1937, a referát na konferenci ve Varšavě téhož roku: J. I. Kraszewski — *Legends
herbowe* (v tisku).
33. Viz Stankiewicz E., *Legends herbowe*, *Słownik folkloru polskiego*, s. 200—201.
34. Cetwiński M., *Derwich M., Herby*.
35. Jasným příkladem je pojednání o založení kláštera v Louce u Znojma v *Diado-
chu* s. 85.

36. Viz Krejčíková—Krejčík, *Základy* s. 154—157, 221—224. O fantastických znacích v humanistické historiografii píše Gall F., *Wappenkunde*, s. 399—414.
37. O úmyslu napsat také spis o slezských erbech se Paprocký zmiňuje v *Zrcadle* na f. 359 u rodu Boryňských z Roztropic.

II. KAPITOLA

1. Nápisy jsou v Pardubicích, a to v kostele sv. Bartoloměje (dat. 1519) a na domě na Pernštejnském náměstí č. 11. Obdobný reliéf se nachází také na domě na náměstí v Litomyšli a na Pernštejně. Viz *Smutná K.*, *Epigrafické památky*, zvl. str. 130, 131, 208.
2. *Gniazdo*, s. 77—78; *Herby* s. 531.
3. *Herbarz Niesieckiego* u hesla *Wieniawa* (sv. IX, s. 302) tvrdí, že popis erbu je zaznamenán v *Kronice polské M. Bielského* f. 69. Ověření nebylo možno provést, protože kronika není u nás dostupná.
4. *Clenodia*, s. 63, č. 60—61, erb *Pomian-Wieniawa*. Původ erbu *Pomian od Wieniawy* se uvádí také v *Análech* III, kn. V—VI, s. 390.
5. Zaznamenal to i *Długosz* v *Análech*, kn. XIII, s. 147.
6. Viz *Archiv český*, VI, s. 518, 520.
7. Viz *Sedláček A.*, *Heraldika* II, s. 41. *Pernštejní* měli znak černé zubří hlavy na červeném, zřídka také na stříbrném poli, zatímco *Paprocký* v pověsti uvádí pole zlaté. O hradech viz *Hrady, zámky a tvrze* I, s. 185 (*Pernštejn*), s. 20 (*Aueršperk*), s. 272 (*Zubštejn*).
8. *Gniazdo*, *Herby*, s. 531.
9. Různá vysvětlení uvádí *Herbarz Niesieckiego*, VI, s. 57—61 (*Leszczyński* herbu *Wieniawa*), IX, s. 302 (herb *Wieniawa*), s. 306 (*Wieniawski* herbu *Wieniawa*).
10. *Sedláček A.*, *Sbírka* s. 123; navazuje zde na závěry *Menčíkovy*, navíc připojuje výklad o vzniku erbu *Ludanických*, pocházejících z obce *Ludanice* u *Trnavy*. Podle něho jde o mluvící erb, neboť *maďarsky* se husa nazývá „*lud*“.
11. *Gniazdo*, s. 900, *Erb Paparona*.
12. *Herby* s. 571, erb *Paparona* neboli *Budzisz*.
13. *Clenodia*, s. 91, č. 170, erb *Anser*.
14. *Anály* I, lib. II, s. 277—279 (k r. 993), s. 283 (k r. 995), s. 285 (k r. 997), s. 295 (k r. 999),
15. *Tamtéž*, s. 278, 295.
16. *Kosmas* I, kap. 29; *Pulkava*, s. 229. *Semkowicz A.*, *Rozbiór*, s. 88, se domníval, že *Długosz* znal *Pulkavu*. Potvrdil to *Solicki S.*, *Źródła*, s. 16, který našel exemplář *Pulkavovy kroniky* s *Długoszovými* vlastnoručními přípisky.
17. *Anály* I, předmluva, s. 45, s. 279, pozn. 1.
18. *Clenodia*, s. 57—58, č. 35.
19. *Gniazdo*, s. 58; *Herby* s. 455; citace: *Miechowita* lib. 2, kap. 8.
20. Viz *Hájek* II, s. 107—110, 134—136, 141—149.
21. O vývoji *rožmberského* znaku viz *Sedláček A.*, *Heraldika* II, s. 8—11; o pověsti *tyž*, *Sbírka* s. 87, 105.
22. *Diadoch*, O stavu ryt. s. 295.
23. K tomu *Beneš F.*, *Oldřich z Rožmberka* tvůrcem fikce. Zde je uveden přehled názorů. Nejnověji *Štastný R.*, *Rukopis Dalimilovy kroniky*.
24. Viz pozn. 21.
25. Viz *Rosenberské kroniky* krátký a sumovní výtah, sepsaný na konci léta 1609 v *Třeboni* od *Václava Březana*, ed. *F. Palacký*, *ČCM* 2, 1828, s. 40—41.
26. *Epitomae Rerum Bohemiarum*, lib. 2, c. 12., viz *Niesicki* VII, s. 397.
27. *Miechowita* a po něm *Paprocký* a *Bielski* tvrdí, že *Poraj* přišel do *Polska* s *Doubravkou*, sestrou své matky *Střezislavy*. Viz *Niesiecki* VII, s. 388.
28. *Hájek* I, s. 95, 120; III, s. 394 (k r. 1225).

29. Hájek III, s. 44.
30. Kosmas III, kap. 36.
31. Dalimil, kap. 60, v. 25—34, událost položena k r. 1113.
32. Viz Hájek I, s. 95, pozn. 1, Dobner odůvodňuje vznik pověsti Hájkovou snahou zalíbit se pánu z Selmberka.
33. Hájek I, s. 95, pozn. 5.
34. Viz Sedláček A., Heraldika II, s. 18—20, Buzici.
35. Gniazdo, s. 1117, u tohoto erbu neuvádí Paprocký ani jeho název ani rod; Herby, s. 742, erb Wierzbna.
36. Sedláček A., Sbíрка s. 122.
37. Gniazdo s. 503.
38. Hájek II, s. 186 (Vrš), s. 187—192 (Hovora), s. 195—198 (Berkovec).
39. Cituje: Dubravius, lib. 6, f. 51, k r. 1003.
40. Kosmas, kap. 34.
41. Dalimil, kap. 34.
42. Kosmas I, kap. 36.
43. Dalimil, kap. 35.
44. Názory na vznik pověsti shrnuje ve vysvětlivkách k edici kroniky tak řeč. Dalimila Z. Kristen, s. 256. Sedláček, Sbíрка s. 40, se domnívá, že obě pověsti vznikly v klášteře ostrovském. Rozbor Dalimilových přídavek ke Kosmovi provedl Jeřábek M., Rozbor, s. 285, 286. Otázkou vyhnání Poláků z Prahy a postupného narůstání tradice se zabýval Goll J., Historický rozbor básní Rukopisu královodvorského: Oldřicha, Beneše Heřmanova a Jaroslava, Praha 1886, s. 8n.
45. Dalimil, kap. 74, v. 47n. Udělení erbu klade k r. 1197, kdy se v bitvě na Bojišti vyznamenal předek Ronovců Chval („tam ostrv k jmenu přijde“).
46. Hájek I, s. 335, k r. 887; s. 123, k r. 730 — zde dokonce o Vršovi praví, že „byl z rodu Lechova, knížete kouřimského a potom polského“. Na toto tvrzení později navazovaly polské kroniky a Herbarze.
47. Gniazdo, s. 407. Český původ předpokládá Paprocký rovněž u erbu zvaného Nieczuja, zobrazovaného jako ostrev ukončená křížem (Gniazdo s. 707). Długosz v Clenodích (s. 61 č. 51) se o českém původu tohoto erbu nezmiňuje.
48. Menčík F., České pověsti, s. 54.
49. Sedláček A., Sbíрка s. 123; týž Heraldika II, s. 14—18 (erb Lvíce).
50. Viz Kolár J., Česká zábavná próza, s. 48n.
51. Paprocký tvrdí, že „o té vojně vypisují Helmoldus, Martinus Polonus, Guilhelmus, Tyroidus lib. I De sacto bello, Blondus, Plotina, Fucherius, Aemilius et alii etc.“. V některém z citovaných děl snad našel jména osob, které měly ve znaku lva, a na tomto základě vytvořil uvedené vyprávění.
52. Pravděpodobně to byl spis Zahrádka růžová žen, Praha 1576, 1581. K tomu Otův slovník naučný 19, s. 682, Philomates Matouš.
53. Vyprávění vyšlo jako přídavek k románu o císaři Otonovi v Krakově r. 1569. Viz Historie o cesarze Otonie, Prawdziwa historia o zacnej płodności, s. 187—192.
54. Hájek II, s. 88.
55. Menčík F., České pověsti, s. 140.
56. Sedláček A., Sbíрка s. 124; týž, Heraldika II, s. 42—43. Nejstarší zobrazení erbu představuje pouze hřeben. Klenot, jenž má místo věnků kuličky, je na pečetech ze 14. století; zobrazení je velice nezřetelné.
57. Viz Sirovátka O., O lidových pověstech, s. 148; Jaroš J., Sondáž lidového vyprávění, s. 17—42, zvl. s. 40.
58. Herby, s. 677 n. (herb Korczak); Gniazdo, s. 1028 (herb Czasza).
59. Długosz pokládá erb zobrazující psa v číši za původem ruský, (viz Clenodia s. 70, č. 80, erb Corczakowie).
60. O Historii viz Krzyzanowski, J., Romans polski, s. 48.
61. Strykowski M., Która przedtem nigdy światła nie widziała, Kronika polska, litewska, zmodzka i wszytkiej Rusi, Kraków 1582. Paprocký se na toto dílo odvolává u litevských rodů v Gniazdu.

62. O Bielského zpracování tématu v Kronice wszytkiego swiata (1551) a Snu majowym (1586) se zmiňuje Krzyżanowski, *Romans polski*, s. 49.
63. Menčík F., *České pověsti*, s. 54. Báseň o Jetřichovi byla naposledy vydána ve sbírce Rytířské srdce majíce, s. 195—256, o básni viz s. 18—19; 331—332.
64. *Clenodia*, s. 62, č. 58, erb Odrowąsch.
65. *Herby*, s. 499, erb Odrowąż; v *Gniazdu*, s. 109, se ozývá tradice, kterou pověst obsahuje.
66. Menčík F., *České pověsti*, s. 54, s. 108; spojuje ji však s pověstí rodu Syrakovských.
67. Sedláček A., *Sbírka*, s. 5.
68. Viz *Herbarz Niesieckiego*, VII, s. 24n., kde citovány další.
69. Menčík F., *České pověsti*, s. 118.
70. Sedláček A., *Sbírka*, s. 126; druhé dvě pověsti s. 113 a 115.
71. *Gniazdo*, s. 65, erb Półkozic; *Herby*, s. 247 pouze odkaz na *Gniazdo* a *Długosze*.
72. *Clenodia*, s. 62, č. 57, erb Polukoza.
73. Viz *Nestorův letopis ruský*, s. 113—115.
74. *Dalimil*, kap. 88, v. 3, 5, 6.
75. *Hájek*, IV, s. 64.
76. Viz *Nejstarší česká rýmovaná kronika*, s. 288.
77. *Hájek II*, s. 398—399.
78. *Gniazdo*, s. 1085, erb Kuszaba; v *Herbecz*, s. 632 je jen odkaz na *Gniazdo*.
79. Motiv registrován v soupisech pohádek, Aarne A., Thompson S., *The Types of the Folk-Tale*, Helsinki 1928, č. 765, a Krzyżanowski J., *Polska bajka ludowa*, s. 243, č. 765 (Hrabina Altdorfska); tam také uvedena literatura. Další literaturu uvádí Krzyżanowski J., *Romans polski*, s. 84—85.
80. Nově vydal r. 1929 Krzyżanowski J., *Historia o cesarze Otonie; o díle týž, Romans polski*, s. 56—66, 84—85.
81. Krzyżanowski J., *Romans polski*, s. 64—65. V poznámkách na s. 84—85 cituje německé kroniky a díla ze 16. století, která byla předlohou verze pověsti v *Pověstech bratří Grimmů*. Původ pověsti je však jistě starší. O pověsti viz také heslo ve *Slovníku folkloru polského*, s. 197 (Herb Kuszaba albo Paprzyca). Citovaný obsah se však opírá o Hrabinu Altdorfskou, i když se jako pramen cituje mj. *Gniazdo*. Neprávem je mezi prameny uveden také *Długosz*.
82. *Polská tradice o klenotu zobrazujícím devět štěňat* byla pravděpodobně přejata až z německé pověsti. Nejstarší popis erbu v *Clenodiích* tento klenot neuvádí, ale hovoří pouze o erbu mylnského kamene. V německé verzi je také uvedena etymologie, která vysvětluje původ erbu od jmen (Gwelf-pes, Catilina-štěně).
83. *Clenodia* s. 78, č. 112. V nejstarší části (*Długoszově*) se tento erb vůbec nevyskytuje a neobsahují jej ani opisy z konce 15. století (K a O). Objeví se až v opise z počátku 16. stol. (CH).
84. *Exemplář CH* — „cuius genus ex Bohemia in Polonia venit.“
85. Viz *Pilnáček J.*, *Staromoravští rodové*, s. 267; rod se jmenoval z *Vejtmile* po tvrzi u *Smrkovic* v severních Čechách.
86. Upozorňuji na jistou shodu v datu *Hájkově* a datu uvedeném v povídce o *hraběnce Altdorfské (1081—781)*; toto datum mohlo souviset s předlohou. Látka nebyla jinak v českém prostředí známá, román o císaři *Otonovi* byl zde zpracován podle jiné verze, která se vztahuje k císaři *Oktaviánovi*, a vyšla bez dodatků uvedených v Polsku. Viz *Kolár J.*, *Česká zábavná próza*, s. 40—42.
87. Viz *Kopelevič J. E.*, *Mylnikov A. S.*, *Pověst „O proizchožděni devjati malčikov“*, s. 7—19. Popis rukopisu uveden v publikaci *Bernardskaja E. B.*, *Italjanskije gumanisty v sobranii rukopisej Gosudarstvennoj Publicnoj Biblioteki, Leningrad 1981*, s. 13, č. 1, 20—22. Za zaslání textu edice vděčím prof. A. S. *Mylnikovovi*, s nímž jsem měla možnost hovořit při jeho pobytu v Brně v r. 1985 a jemuž jsem poskytla informace o folklorních souvislostech památky.
88. *Gniazdo*, s. 404; další názvy erbu: *Radwan*, *Wierzchowa*; *Herby*, s. 273.

89. V Clenodích je erb Radwan zařazen až v dodatcích, Długosz jej tedy ještě neznal (Clenodia, s. 88, č. 148).
90. Menčík F., České pověsti, s. 139. Pověst necituje z Paprockého, ale z otisku v Lumíru 1858, s. 642, a jako další pramen uvádí Kraszewského, s. 310. Tím lze vysvětlit odchylky proti Paprockému.
91. Gniazdo, s. 101; Herby s. 518, erb Ogończyk albo Powąła.
92. Clenodia, s. 72, č. 90, erb Powąła.
93. Motiv příchodu ztraceného muže nebo snoubence na svatbu a jeho poznání po rozlomeném prstenu je v mezinárodním indexu (S. Thompson, motiv č. 681) bohatě dokumentován doklady z celého světa. V systematicce polských pohádek je pověst rovněž zachycena (Krzyżanowski J., Polska bajka ludowa I, T. 400 VI d), nikoliv však z Paprockého, ale z pozdějšího zpracování W. Potockého, Poczet herbów, s. 338—341, a z folklóru.
94. Česká verze se v podstatě od polských předloh neliší. Proč Paprocký změnil lokalizaci na Přerov, nelze říci; Kravařům Přerov nikdy nepatřil.
95. Kraszewski J. I., Poezja szlachecka, s. 274—276. O pověsti také viz Słownik folkloru polskiego, s. 280—281, heslo Ogończyk.
96. Lumír 1858, s. 37, č. III., nesprávně však rod nazývá Syranovští.
97. Viz např. Palivec V., Heraldická symbolika, s. 70; Petiška E., Čtení o zámcích a městech, Praha 1979.
98. Menčík F., České pověsti, s. 54, 67.
99. Sedláček A., Sběrka, s. 126 — nesprávně však nazývá rod Strakovských.
100. Menčík F., České pověsti, s. 87; zmiňuje se v této souvislosti např. o české rodině Hovořiců a Matyáši Korvínovi.
101. Gniazdo, s. 1190, erb Deszpot.
102. Viz Sedláček A., Heraldika II, s. 49—50.
103. Hájek III, s. 204, 213n, k roku 1159.
104. Letopis Vincentiův, s. 430.
105. Dalimil, kap. 47, a Kristenovy poznámky na s. 261.
106. Menčík F., České pověsti, s. 108—109, 118.
107. Herby, s. 725—726. V Gniazdu je erb pouze registrován s poznámkou, že není známo odkud pochází.
108. Viz Neubecker O., Wappen-Bilder-Lexikon, s. 139/5 — znak Korsiky, s. 141/5 — Sardinie,
109. Menčík F., České pověsti, s. 126.
110. Sedláček A., Sběrka, s. 143—144.
111. Již v Herbech Paprocký uvádí, že to tvrdí někteří v Polsku.
112. Na tuto souvislost upozorňuje Tille V., Soupis českých pohádek, s. 62 (motiv Silný Ctibor), když pojednává o české erbovní pověsti z Náchodska o vzniku erbu znázorňujícího loukoť.
113. Etymologie je nejasná. Podle sdělení R. Mrázka v ruštině výraz „rysju“ znamená „klusem“. Viz též Podręczny słownik rosyjsko-polski, Warszawa 1969, sv. XX, s. 686. Také v polštině je obdobný výraz: „jechać rysią“.
114. Viz Pilnáček J., Staromoravští rodové, s. 343; uvádí však barvu červenou místo černé.
115. Hájek III, s. 35. Hájek se zde odvolává na blíže neurčenou polskou kroniku. Nepochybně se to vztahuje ke kronice Miechowity, kterou Hájek cituje jinde (viz č. 34). Podle Hájka byl vrahem Svatopluka Ješek, syn Tistův, „z rodu Vršovských, kterýmž oni nyní v Polště Toporové říkají“.
116. Dalimil, kap. 59.
117. Długosz, Anály II, lib. IV, s. 305—306, k r. 1109.
118. Clenodia, s. 68, č. 74. V rkp. „Ch“ z přelomu 15. a 16. století zní pojednání o erbu takto: „Oxa sive Ascia, que securrim carnificinam in campo rubeo defert, quam Poloni Oxam, Boemi brodaczyczam vocant. Genus Bohemicum et una familia cum Ravitis, que ab exilo Bohemico venia principum Bohemie obtenta revocata, in memoriam sceleris prima arma Ravitarum

deferre vetita, hec deferre iussa, iterum in Poloniam refluat". Jiné je znění v rkp. „A“ z druhé pol. 16. století: „Oxa que in campo rubeo oxam Polonice, brodaciczam Bohemice dictam, defert pro insigni. Genus est ex Bohemia, que olim Rawa pro stemmate habebant, sed ob quoddam scelus per principem Bohemie in exilium arcti rursusque venia obtenta Rawa stemmate est spoliata et tali securi donata, que rursus cum hiis armis Poloniam venit.“

119. Gniazdo, s. 701, erb Oksza.
120. Návaznost na Długosze ukazuje i tento detail: Paprocký v Gniazdu přirovnává vraha stejně jako Długosz k římskému Muciovi. Nelze vyloučit, že na Paprockého pojetí události zachycené v pověsti působila i nepsaná tradice u rodů erbu Oksza, z níž mohl převzít údaj o udělení nového erbu Ješkovi Tistovi, ale tento údaj si mohl vykombinovat také sám.
121. Herby, s. 563-pov. A, s. 561- pov B. U pověsti B citován „Dubravius in Historia kn. XIV“; změna erbu je zařazena nesprávně k r. 1160 místo 1185. V pověsti zde Paprocký navíc tvrdí, že potomci Jana Tisty mají své statky potvrzeny četnými listy a že si jména změnili podle těchto statků.
122. Dalimil, kap. 73, v. 1—6. Dalimil uvedl rok 1184. Starší tradici vršovských pověstí předpokládá Jeřábek M., Rozbor kroniky Dalimilovy, CCH 1904, zvl. s. 293 a 396.
123. Hájek III, s. 294an.
124. K tomu Sedláček A., Ottův slovník naučný, 22, Praha 1904. s. 808an. Sekerkové ze Sedčic. O různých rodech tohoto erbu také hovoří v díle Heraldika II, s. 63—65. Je zajímavé, že se i v českých zemích vyskytoval vedle erbu stříbrných seker v modrém poli také erb bílé (stříbrné) sekery v červeném poli, stejný jako v Polsku.
125. Hájek II, s. 186.
126. Rozvíjení genealogických tradic pokračovalo jak v Čechách, tak i v Polsku i po Paprockém. V kronice M. Bielského (fol. 132) se říká, že Vršovci přišli do Čech z Polska už za Lecha a později se tam vrátili. V Čechách zase Balbín (Epit. Rer. Boh, lib. 2c9) uvádí, že Vršovci pocházeli od jednoho ze šesti bratrů Čecha a Lecha a nenávisť Vršovců proti Přemyslovcům vznikla proto, že si Libuše vzala prostého oráče a nikoliv muže z jejich rodu (cit. podle Herbarze Niesieckého IX, s. 309, Wiersza herb).
127. Sedláček A., Sbírka, s. 122.
128. Menčík F., České pověsti, s. 118.
129. Hájek III, s. 300.
130. Sedláček A., Sbírka, s. 122. Menčík F., České pověsti, s. 67, uvádí pověst jako doklad inspirace starými římskými povídkami. Klade-li vznik erbu na Slovensko, jde o nepochopení Paprockého, který Slaváky nazývá obecně Slovany.
131. Viz Pilnáček J., Staromoravští rodové, s. 464; Sedláček A., Heraldika II, s. 300.
132. Jmenuje zde pouze Długosze, ale čerpal zřejmě z mladších autorů.
133. Herby, s. 872.
134. Sedláček A., Sbírka, s. 122.
135. Menčík F., České pověsti, s. 90.
136. Rody Zubů v Polsku měly erb Jastrzębiec nebo Paprzyca, viz Niesiecki K., Herbarz, X, s. 506.
137. Sedláček A., Sbírka, s. 126.
138. Popis tohoto erbu není v dochovaných opisech Clenodií. Jejich editor M. Friedberg se domnívá, že Paprocký měl jiný exemplář, neboť se celkem ve 14 případech dovolává Długosze u erbů ve známých exemplářích Clenodii nezaznamenaných.
139. Gniazdo, s. 1115, erb Kietlicz.
140. Herby, s. 670, erb Kietlicz.
141. Menčík F., České pověsti, s. 171.
142. Clenodia, s. 67, č. 72 (erb Prawdzicy). Popis zní: „Hec a Rheni partibus veniens

cum domo polonica, que circulum, in que scutella locari solet in mensa habet pro insigni et Prawdam id est veritatem se appellabat, se coniunxit et unam familiam affect.“

143. Gniazdo, s. 1051, erb Prawdzic; Herby s. 620, erb Prawdzic.
144. Viz Sedláček A., Heraldika II, s. 43—45.
145. O Żerotńnych viz Zrcadlo, f. 88^b—90^a.
146. Gniazdo, s. 1082, erb Jelita; Herby, s. 254, erb Koźlarogi alias Jelita.
147. Clenodia, s. 65, č. 66, erb Koslya rogi al. Gyelita; Anály V, s. 212.
148. Viz Słownik folkloru pol., s. 104, heslo Jelita.
149. Viz Kraszewski J. I., Jelita.
150. Menčík F., op. cit. s. 171, kromě Zrcadla cituje Kraszewského Gawędy, s. 305.
151. Sedláček A., Sbíрка, s. 126.
152. Menčík F., České pověsti, s. 139.
153. Herby, s. 728.
154. Sedláček A., Sbíрка, s. 128.
155. Anonymní vydavatel v Lumíru, 1853, s. 372, převyprávěl pověst a změnil motiv uřknutí koní za nemoc knížete. Změnu pak převzal Menčík F., České pověsti, s. 171.
156. Sedláček A., Sbíрка, s. 153. Autor zpracování v Lumíru, s. 372, předpokládá, že základ pověsti vznikl z popisu náhrobku a domnívá se, že „ručník“ představoval fafrnochy. Sedláček porovnává tvar znaku s jeho vyobrazením na pečetech, kde se fafrnochy nevyskytují, a dochází k závěru o polském původu „písně“.
157. Clenodia, s. 63, č. 62, erb Jastrzambi. Další názvy erbu podle Długosze uvedl Paprocký již v Gniazdu.
158. Gniazdo, s. 36, erb Jastrzębiec alias Boleszczyk. V Herbech, s. 139, uvedl pověst A stejně stručně jako v Zrcadle s odvoláním na Gniazdo.
159. Lokalizace pověsti na Lysou horu může souviset s jinou erbovní pověstí, vztahující se ke vzniku erbu Dębno, v níž se hovoří o obléhání kláštera na Lysici Tatary. Paprocký ji zaznamenal v Gniazdu, s. 1040. Místní pověst o ukradení dřeva sv. Kříže z tohoto kláštera Tatary zaznamenal již Długosz v Análech (I, s. 157); v rozvinuté formě pak se pověst stala součástí vyprávění, jež vyšlo roku 1538 v Krakově pod názvem Powieść rzezy isteż o założeniu klasztoru na Lysej górze . . ., nově vyd. Krzyżanowski J., in: Proza polska wczesnego renesansu, s. 267—281.
160. Słownik folkloru polskiego, s. 152. Zde uveden další výskyt pověsti v polské literatuře a konstatování, že ve všech případech jde o návaznost na Paprockého.
161. Cituje Cromer, kn. 5. Je to jediná erbovní pověst, kterou tento autor ve své kronice zaznamenal. Podle vlastního vyjádření to učinil z vděčnosti ke svému učiteli, kterému tento znak patřil.
162. Anály II, kn. 4, s. 308—309; Clenodia, s. 69, č. 71, erb Habdank.
163. Gal Anonym, III, 14, s. 152—153; literatura o tomto problému je uvedena v pozn. 3—5 v edici Análů uvedených v pozn. 162.
164. Viz Słownik folkl. pol., s. 134—135.
165. Gniazdo, s. 606, erb Habdank; Herby, s. 217, erb Abdank.
166. Hájek III, s. 38 an.
167. Menčík F., České pověsti, s. 139.
168. Herby, s. 216.
169. Gniazdo, s. 606.
170. Clenodia, s. 69, č. 71. V jednotlivých opisech se vyskytují dvě verze, delší a kratší, ale obsahem se neliší.
171. Mistrza Wincentego Kronika Polska, s. 80. Zde také v poznámkách uvedena literatura o původu motivů.
172. Gniazdo, s. 905, erb Napiwo-Jeleń; s. 1067, erb Jeleń; tento erb zde řadí mezi erby vzniklé ve 13. století.
173. Herby, s. 721.
174. Clenodia, s. 90, č. 162, erb Cervus-Brochwic, vyskytuje se pouze v mladších opisech ze 16. století.

175. Gniazdo, s. 1012.
176. Herby, s. 536, erb Pomian.
177. Clenodia, s. 82, č. 122, erb Pomian.
178. Hájek II, s. 87—88 (k r. 960).
179. Gniazdo, s. 1074; Herby, s. 737, erb Drzewicze.
180. Clenodia, s. 85, č. 132, erb Drzewicza, pouze popis erbu.
181. Kromer, kn. 5.
182. Gal Anonym, II, kap. 36, 45.
183. Gniazdo, s. 1048; Herby, s. 613.
184. Clenodia, s. 67, č. 70, erb Grzymala.
185. Pilnáček J., Staromoravští rodové, s. 438, 316, kde také starší literatura.
186. Sedláček A., Sběrka, s. 122.
187. Viz Diadoch, O stavu pan., s. 212n. Protože se nejedná o erbovní pověst, není do rozboru pojata.
188. Gniazdo, s. 107, erb Stary koń; Herby, s. 105, erb Stary koń alias Zaprzaniec.
189. Clenodia, s. 73, č. 93, erb Antiquus equus; pověst je zde zachycena ve dvou zněních v podstatě stejného obsahu, přičemž varianta z pol. 16. stol. je delší a liší se v popisu erbu.
190. Viz Kodex Małopolski, s. 343n, č. 288. Listinu otiskl Paprocký v Herbech, jedná se o typický případ očištění z „nagany szlachectwa“.
191. Viz Słownik folkl. pol., s. 390—391, heslo Stary koń.
192. Zrcadlo, f. 363^b.
193. Herby, s. 365, erb Wężyk. W Gniazdu tato historka není, ale o erbu se říká, že byl udělen předkovi za udatnost v boji (s. 1088).
194. Pilnáček J., Staromoravští rodové, s. 82.
195. Sedláček A., Heraldika II, s. 326.
196. Menčík F., České pověsti, s. 171.
197. Gniazdo, s. 85.
198. Clenodia, s. 74, č. 98.
199. Herby, s. 559.
200. Sedláček A., Sběrka, s. 126.
201. Menčík F., České pověsti, s. 141, s. 171; Lumír, s. 394.
202. Viz pozn. 112. Pověst zaznamenala také B. Němcová v Babičce.
203. Sedláček A., Sběrka, s. 126.
204. Snad použil Bielského Kroniki wszystkiego świata (Krakow 1551), kde jsou podobné zprávy.
205. Viz Mistrza Wincentego kronika, s. 89; Kromer, kn. 2.
206. Viz Górnicki K., Dworzanin polski, Kraków 1556; český překlad Polský dvořan, Praha 1977. V textu Dvořana se o osobách zmiňovaných Paprockým nemluví, tedy odkaz je nutno chápat tak, že tam má čtenář hledat vzor správného dvořana, neboť citované osoby nazývá pravými dvořany.
207. Gniazdo, s. 1064, erb Herbort.
208. Clenodia, s. 89, č. 156, erb Herbortowa, uvádí se původ „ex Alemania“.
209. Clenodia, s. 59, č. 39. „Rawa — ex Bohemia gente, qui illic Vrsowicyz nominantur, ducens genus, a Bohemie ducibus ob perfidie scelus cum omni eorum cognatione exterminati preter paucos, qui in Poloniam fugientes, in notabile crevere familiam.“
210. K r. 1002 (I, kn. 2, s. 309 an) uvádí, v Čechách rody Vršovců a Ravitů vedle sebe, kdežto už k r. 1003 mluví o Ravitech nebo Vršovcích a pokládá tedy Vršovce a Ravity za jeden rod (I, kn. 2, s. 314—316), podobně jako v dalších zmínkách o Vršovcích (např. I, kn. 2, s. 330, nebo II, kn. 4, s. 247). Jméno Ravité vsunuje Długosz tam, kde se v českých pramenech, z nichž čerpal, mluví samozřejmě jen o Vršovcích; tyto prameny Ravity vůbec neznají.
211. Jak dovedil Semkowicz A., Rozbiór, s. 95, Długosz Kosmu přímo neznal, ale opíral se o kroniku Pulkavovu. K tomu viz pozn. 16.
212. Viz Gniazdo, s. 51n; Herby, s. 539. Obecně již také Długosz, Anály II, kn. 4, s.

305. Paprockého údaje ovšem nejsou zcela věrohodné a vyžadovaly by ověření studiem listin.
213. V staročeských exemplech se nevyskytovala. Viz Dvořák K., *Soupis staročeských exemplů*, Praha 1978.
214. Obdobně vysvětluje pověsti i *Słownik folkl. pol.*, s. 345. Obsah pověsti je zde však uveden poněkud jinak, přestože se odvolává na Gniazdo. Pověst je zde přejata v podobě, jak ji uvádějí Herbarze ze 17.—18. století.
215. Souvislost mezi Ravity a Brabantskými vysvětluje Paprocký takto: Z Kochanova potomstva žili za Boleslava Křivoústého čtyři muži a od jednoho z nich, Hrota, pocházejí také Chobřanští v lubelském vojvodství, z nichž jeden sloužil Viktorinovi Minsterberskému a dostal se na Moravu. Ve skutečnosti rod Brabantských z Chobřan žil koncem 16. století na Opavsku. Podle Pilnáčka J., *Staromoravští rodové*, s. 236, jsou jeho příslušníci doloženi ve druhé pol. 15. století také na Moravě. Také český rod znaku panny na medvědu, totiž Čertoryjští, o nichž Paprocký mluví v *Diadochu* (a odkazuje na pověsti v *Zrcadle*), jsou od 14. století doloženi na Moravě a do Čech se přesunuli až ve druhé polovině 16. století. Viz Pilnáček J., *Staromoravští rodové*, s. 214 a Sedláček A., *Heraldika II*, s. 285.
216. Hájek II, s. 188.
217. Sedláček A., *Sbírka*, s. 126.
218. Gniazdo, s. 1003 (erb Rogala), s. 1002 (erb Biberstein), s. 904 (erb Działosza); *Clenodia*, s. 78, č. 111, s. 79, č. 113, s. 61, č. 53.
219. Pilnáček J., *Staromoravští rodové*, s. 347—348.
220. Sedláček A., *Sbírka*, s. 126.
221. Gniazdo, s. 400, erb Cholewa. Hrdinou pověsti je tesař, jenž Boleslavu Smělému ukázal při vojenském tažení cestu přes bahna a později ho v boji s Jatvěhy zachránil. Protože byl prostý člověk a neměl tedy meč, bojoval kramlemi. Za odměnu je od knížete dostal do znaku.
222. Gal Anonym I, 4; *Kadlubek II*, 8; *Długosz Anály I*, s. 235. Kadlubek a po něm i Długosz vysvětlují věštbu jako předpověď přijetí křesťanství za Měška, neboť tím prohlédl celý národ.
223. Viz Anonim Gall I, 3.
224. V Gniazdu klade vznik erbu do 11. století.
225. Menčík F., *České pověsti*, s. 139.
226. Sedláček A., *Sbírka*, s. 126.
227. Menčík F., *České pověsti*, s. 90.
228. Viz Kolár J., *Česká zábavná próza*, s. 26, 39, 40—43, 64, 68.
229. Viz Krzyżanowski J., *Romans polski*, s. 88—104, zvl. 98—99; *Słownik folkl. pol.*, hesla *Gesta Romanorum* a *Siedmiu mędrców*, s. 120 an, 375. V obou citovaných dílech se uvádí další literatura.
230. Vyšel v Krakově r. 1578 pod názvem *Historya... o Equanusie krolu skockim*; nově vydal Krzyżanowski J. (1928); o románu Krzyżanowski J., *Romans*, s. 243—247. O pověsti viz též Hrabětová I., *Pověst o původu erbu srdce s plameny*. *Literatura a folklór*. *Nová edice Kroniky sedmi mudrců* (1985) však vrhá jiné světlo na danou problematiku.
231. Menčík F., *České pověsti*, s. 139.
232. Hájek III, s. 248 an.
233. Sedláček A., *Heraldika II*, s. 27—30, erb Poloutrojříčí.
234. Dalimil, kap. 16, kap. 22. Podle tohoto autora znakem Teobaldiců byly „dvě fioletné orlice“.
235. Gniazdo, s. 1085; *Herby*, s. 723, erb Korczbok. V druhém případě mezi rody uvádí i Zajglice, kteří přišli do Polska ze Slezska.
236. *Clenodia*, s. 64, č. 68, erb Corzbok.
237. Množství zpráv a dokladů o rodu svědčí o přímém styku Paprockého s tímto rodem.
238. Menčík F., *České pověsti*, s. 109.
239. Jsou to rody z Bubna, z Kounic, z Horky, z Rizinbachu.

240. O vzniku básně viz Hrabětová I., Staročeská báseň o Vilémovi z Kounic.
241. Menčík F., České pověsti, s. 109; obsah pověsti se liší — pověst totiž byla převzata ze sbírky německé — viz Graesse F., Geschlechts-Namen und Wappen-Sagen, s. 76.
242. Graesse F., Geschlechts-Namen, s. 76.
243. Hájek I., s. 120, 165. O třech synech se Hájek nezmiňuje.
244. Gniazdo, s. 604.
245. Štambuch slezský, nestránkováno.
246. Gniazdo, s. 36, Herby, s. 426 a další u jiných erbů znázorňujících podkovu. K dáckému erbu cituje Paprocký Kroniku helvetskou od Stumfia (kn. I., kap. 3).
247. Zrcadlo, f. 346^b, u rodu Dembiňských.
248. Gniazdo, s. 604.
249. Herby, s. 426 (erb Belina).
250. Anonim Gall, s. 100; Mistrza Wincentege Kronika, s. 128; Kronika Wielkopolska, s. 95.
251. Gniazdo, s. 48 (erb Strzemię); Herby, s. 298 — zde navíc pověst z Długoszových Clenodií, vztahující se k zavraždění sv. Stanislava.
252. Kalendář historický, f. 191; Paprocký podle něho cituje jako pramen Chronica mon. Peganiensis (místo Pegaviensis) a dále: Bether, Lusatia Manlii. Netřeba zdůrazňovat, že zpráva je zmatená; roku 1084 nebyl císařem Fridrich, ale Jindřich, k obléhání Říma nedošlo roku 1084, ale 1083.
253. Novotný V., České dějiny I.2, s. 240 a pozn. 1.
254. Kopelevič J. E., Mylnikov A. S., Pověst, s. 16—17, uvádí další variant.
255. Gniazdo, s. 801; Herby, s. 577.
256. Popis erbu bez pověsti uvádí již Długosz v Clenodiích, s. 70 č. 80 (erb Zaremba).
257. Menčík F., České pověsti, s. 54.
258. Gniazdo, s. 704—705 (erb Wczele albo Szachownica). Do Polska prý přijel rytíř ze Slezska za Boleslava Křivoustého.
259. Herby, s. 641 (erb Wczele alias Szachownica).
260. Clenodia, s. 76 č. 109 (erb Wczelye).
261. Clenodia, s. 74 č. 99 (erb Zabawa).
262. Gniazdo, s. 84 (erb Zabawczycy); Herby, s. 556 (erb Zabawa).
263. Menčík F., České pověsti, s. 107.
264. Sedláček A., Sbíрка, s. 125; týž Heraldika II, s. 81, uvádí doklady o erbu z 15. stol. Znamení panna či mouřenín se v klenotu vyskytovala až v 16. století.
265. Paprocký přesnou citaci neuvádí. V Hájkově kronice k roku 1399 (f. 360^{ab}) však žádná zpráva o Kaplířích není a žádný z nich není jmenován ani mezi účastníky události roku 1355, jichž se příslušná zpráva týká (f. 325^{ab}).
266. Polští Zdiarští měli erb zvaný Gozdawa, který znázorňuje lilii.
267. Hájek I., s. 75.
268. Sedláček A., Heraldika II, s. 570.
269. Hájek III, s. 214—216. Hájek předeslal kapitole o udílení erbů rozsáhlé líčení bojů, kde jsou popsány činy bojovníků, za něž byli odměněni erby (s. 203—204), které Paprocký pominul.
270. Letopis Vincentiův, s. 430.
271. Dalimil, kap. 47, s. 35—38. Říká zde: „A kdyžto k městu přijidu, moci tu řeku přebřídu, neb Odolen z Čech (jinde z Chýš) byl nalezl biod a tiem se vzmože ten rod“. Není tedy správně tvrzení J. Skutila, Genealogické tradice, s. 241, že Dalimil uvádí zpravu o udělení znaku modré řeky Odolenovi.
272. Polské erby, které mají představovat řeku, jsou zobrazovány jako písmeno „S“ (někdy nahore s křížkem). Erb Śreniawa je bílé barvy na červeném štítě.
273. Gniazdo, s. 73 (erb Śreniawa).
274. Clenodia, s. 58 č. 38 (erb Śreniawa).
275. Gniazdo, s. 308 (erb Kopaszyna).
276. Sedláček A., Sbíрка, s. 123.

277. Hájek III, s. 215.
278. Letopis Vincentiův, s. 430.
279. Dalimil, kap. 47, v. 59—60.
280. Viz Kopelevič J. E., Mylnikov A. S., Pověst, s. 13—14 (ruský překlad s. 16—17).
281. Sedláček A., Sbírka, s. 123.
282. Z. Kristen v poznámkách ke kap. 47 kroniky, s. 281.
283. Hájek III, s. 215.
284. Tamtéž.
285. Hájek III, s. 213 an., hlavně 215. Hrdina je zde uveden jako Beneš, syn Hrozkův z Lubna. K obležení Milána došlo ve skutečnosti roku 1158.
286. Hájek III, s. 213, 216.
287. Menčík F., České pověsti, s. 54.
288. Sedláček A., Sbírka, s. 42.
289. Sedláček A., Heraldika II, s. 60—62 (erb půl koně s uzdou).
290. Sedláček A., Sbírka, s. 126.
291. Gniazdo, s. 1023, erb Lodzia; Paprocký zde uvedl, že erb byl v nedávné době přinesen z Čech. V Herbech, s. 550, odkaz na Gniazdo. Z citace vlastností, jimiž se vyznačovali nositelé erbu, se ozývá znalost Clenodií, i když je Paprocký necituje; v Diadochu je Długosz již citován.
292. Clenodia, s. 62 č. 59 (erb Lodza).
293. Hájek I, s. 56; hrad Kurkovec prý daroval Krok Šimovi, synu Blehovu.
294. Hájek III, s. 69, Bitva na Lucku.
295. Kosmas III, kap. 42.
296. Dalimil, kap. 62, v. 13. Z. Kristen ve vysvětlivkách s. 270, uvádí, že čtyři pruhy na červeném štítě jsou znamením druhého uherského znaku.
297. Sedláček A., Sbírka, s. 42, předpokládá vznik pověsti na základě ústní tradice, odvozuje erb od uherského znaku a Hájkovi připisuje změnu pověsti.
298. Gniazdo, s. 802 (erb Nowina).
299. Paprocký jej popisuje jako ucho kotla a meč a na základě toho se domnívá, že muž, který jej obdržel, byl kotlářem. Długosz naproti tomu tento erb popisuje jako podkovu se zahnutými konci, podobnou uchu kotla, a kříž.
300. Herby, s. 304 (erb Nowina alias Złotogoleńczyk).
301. Clenodia, s. 804 č. 118 (erb Nowina).
302. Menčík F., České pověsti, s. 119. Zde cituje jako doklad existence pověsti také v Polsku práci Kraszewského (s. 307), kde prý je pověst uvedena u erbu Zlatoholenčík. Menčík poukazuje dále na podobnost s pověstí moravských Zoubků (viz pověst č. 26), ale obě mají jen společný motiv obětavosti vzhledem k pánovi.
303. Sedláček A., Sbírka, s. 126.
304. Lidová kultura, s. 618.
305. Herby, s. 444.
306. Toto zdůraznil i Menčík F., České pověsti, s. 141.
307. Sedláček A., Sbírka, s. 125. Říká zde o ní, že patří k „lepší a chutnější“ erbovním pověstem, a že byla vypravována ještě v současné době s některými obměnami, pokud Dobřensští drželi Dobřenice. Novější verzi zaznamenal vedle verze této také autor souboru erbovních pověstí v Lumíru (s. 12) a také Menčík F., České pověsti, s. 171.
308. Pilnáček J., Staromoravští rodové, s. 278; v 15. století žili i na Moravě.
309. Gniazdo, s. 907 (erb Topacz).
310. Clenodia, s. 310 č. 147 (erb Topacz).
311. Menčík F., České pověsti, s. 108; Sedláček A., Sbírka, s. 127.
312. Šimák J. V., Prameny a pomůcky Hájkovy, s. 19n.
313. Hájek II, s. 94—95 (k r. 964); Hájek I, s. 60 (k r. 644), s. 73 (k r. 674).
314. Hájek III, s. 220.
315. Dalimil, kap. 31, 42, 48.
316. Kronika o Štilfrídovi byla vydána ve sborníku Próza českého středověku, Praha

1983; tam také další literatura; úvodní staf, kde se pojednává i o této památce, napsal J. Kolár. Další výskyt pramene viz Skutil J., Brněnský rukopis kroniky, s. 10—23; tam také o dalších souvislostech. Pověst uvedl také Sedláček A., Sbírnka, s. 42—43.

317. Viz Petrůň J., Český znak; Vojtíšek V., K otázce erbu českého krále, s. 398—404; Ryneš V., Česká erbovní pověst podle Dalimila, s. 81—83; Zankl A., Adler und Löwe; Urbánek R., K české pověsti královské; Gordziewski A., Heraldyczna ornamentyka, zvl. s. 76—78; a další.

III. KAPITOLA

1. Jsou to tyto pověsti: 1A, 2, 3A₁, 3A₂, 10, 11A, 11B, 12, 14A, 15, 16, 19, 21A, 21B, 21C, 28, 30, 33A, 34A, 34B, 35, 36, 41, 42, 43A, 43B, 46A, 46B, 58A, 58D, 61, 73, 74B. Č. 42 není erbovní pověst.
2. Jde o tyto pověsti: 4A, 4B, 6A, 6B, 13, 14A₁, 18, 21A, 21B, 21C, 34B, 53, 62B, 65A, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 78.
3. Jsou to tyto pověsti: 3A₁, 3A₂, 7B, 8, 23, 32B, 38, 58B, 62A, 63, 65B, 65C, 65D, 71.
4. Č. 43B, kde Hájek převzal polskou pověst. Uvedl ji výslovně u polského rodu z polské kroniky; také Paprocký ji zaznamenal u polského rodu na Moravě.
5. Jsou to pověsti č. 44, 13, 21B, 66, 72 a 78. Dalimil uvedl více erbovních pověstí, ale Paprocký jich nepoužil. Vztahovaly se totiž k již neexistujícím erbům, a tak nejsou obsaženy ani v Hájkově kronice.
6. Jako v pověstech č. 31A — růže, 32B — hříč, 65 — Kopaszyna.
7. Např. č. 58B — panna Bíla na Bílně — erb Bylina, č. 38 — hrad Dřevíč — erb Drzewicze.
8. Např. č. 63: Žďár — Zdiars, č. 65: Kmiš — Kmita, č. 71: Krok, Krokovec — Kórnik.
9. Pověsti č. 8, 23, 62A.
10. Jde o pověsti č. 1A, 3A₁, 3A₂, 21A, 23, 30, 33B, 34A, 34B, 36, 41, 46B, 65C. U Clenodií je ovšem nutno mít na paměti, že mladší opisy obsahují i údaje, které nejsou Długoszovy. Z těchto pozdních textů převzal Paprocký pověsti č. 14A a 61.
11. Č. 28, 30, 34A, 34B, 36, 41.
12. Tak tomu bylo např. u č. 27, 38, 45, 59, 65C, 65D, 71 a 76.
13. U pověstí č. 3A₁ a 3A₂ se odvolává na Miechowitu, u č. 34B na Kromera, tuto pověst ovšem uvedl i Hájek — viz pozn. 2 a 4; u pověstí č. 30 a 46B odkazuje na všechny polské historiky.
14. Kromě Livia kroniky vlášské a francouzské (č. 7A), uherské kroniky Anonyma a Diodora Sicula (č. 10), Eobana Boema (č. 25), paměti mužů slavných či učených (č. 24, 29); v případě citovaného Eobana Boema pravděpodobně měl Paprocký na mysli knihu Obyčeje, práva, řády aneb zvyklosti všech národův skrze Jana Aubana ... v hromadu sebrané, jež vyšla v překladu Jana Mirotického v Olomouci roku 1579.
15. Jde o pověst č. 34B.
16. Jsou to pověsti č. 5, 11, 19, 26, 35, 43A, 43B, 45, 46A, 47, 49, 61, 73, 74B.
17. Jsou to pověsti č. 1B, 9, 20, 22, 40, 44, 48, 51, 52A, 52B, 52C, 55.
18. O něco později ji zaznamenal V. Březan a je rovněž znázorněna na několika starých obrazech, které se dochovaly dodnes.
19. Nutno připomenout, že o mnoha rodech Paprocký neměl vůbec žádné zprávy, znal pouze jejich jména a často nevěděl ani, jaký měly znak. Týká se to především rodů vymřelých, ale byly zde i rody novoštitné, jež ani nemohly mít žádné pověsti. Tyto rody znal pouze z tehdejších titulářů.
20. Viz Kopecký M., Pokrokové tendence, III, kap. Epika; týž, „Kronika“ a „Historie“; Petrů E., Genologický systém; s. 54—56.
21. Např. záměrně vynechal pověsti o erbu růže (viz Dalimil, kap. 58, v. 25—26),

- protože byla všeobecně známá. K objasnění pověstní složky Dalimilovy kroniky nové podněty viz Gordzijewski, Heraldyczna ornamentyka literacka.
22. Paprocký uvedl pouze dvě z nich (č. 13, 77), první se však vztahuje ke znaku zakladatele města. Městské erbovní pověsti zaznamenaly svůj rozkvět teprve později s rozvojem městského kronikářství.
 23. Sedláček A., Sběrka, s. 124.
 24. K poetice Paprockého pověstní tvorby dosud nejpodrobněji Krejčí K., Bartoloměj Paprocký. Dotýká se jí však i Kolár J., Jiráskův Horymír, s. 593, a vyslovuje požadavek podrobného zkoumání Paprockého pověsti, především v otázce jejich původu.
 25. Žánrovými problémy týkajícími se pověstí v celé jejich šíři, především vývojem nazírání na pověst, a to nejen v Polsku, se podrobně zabývá Hajduk-Nijakowska J., Temat śpiącego wojska, zvl. kap. I. a II.
 26. Např. Sirovátka O., Sociální kontext folklórní komunikace. Podrobněji byly studovány vztahy mezi literaturou a folklórem pouze v některých žánrech, erbovní pověst však k nim nepatří, snad kromě látky bruncvíkovské.
 27. O šlechtickém folklóru v Polsku a jeho vztazích k lidové písňové tradici viz např. Bystron J. S., Wpływy pieśni szlacheckiej; Hernas Cz., W kalinowym lesie; dalšími projevy šlechtického folklóru a obecnými otázkami se zabývá Maciejewski J., Folklor środowiskowy; a též, Z problematyki badań; Obecné viz také Tazbir J., Kultura szlachecka.
 28. Např. již citované práce Graesseho F., Geschlechts-Namen-Sagen, téhož Sagenbuch; Goedsche H., Schlesischen Sagen; Kwaśniewski K., Podania dolnośląskie.

